

Özgürlük ve Sürekli Barış Yolunda Anarşizm

Bir Manifesto Denemesi

Ömer Naci Soykan

2002

İçindekiler

Özgürlük ve Sürekli Barış Yolunda Anarşizm	3
Sunuş	3
1. Bilim, anarşizm ve ütopya.	3
2. Nasıl Bir Ütopya İstiyoruz?	4
3. Niçin Ütopya?	4
4. Ütopyanın Olanığı	5
5. Nasıl Bir Kültür?	6
6. Nasıl Bir Eğitim?	6
7. Anarşizm Sürecinde İnsanın Oluşumu	8
8. Anarşizm Yolunda Başlıca Engeller: Kapitalizm ve Teknoloji	9
9. Ekonomi	11
10. O halde anarşizme hangi yoldan gidilecektir?	14
11. Pilot Bölge Uygulamaları	14
12. Anarşizme birlikte gidilmesi zorunludur.	15

Özgürlük ve Sürekli Barış Yolunda Anarşizm

Sunuş

Tarihin tüm gölgelendirmelerinin söndüremediği bir ışık, bugün dünyada her zamankinden daha çok parılıyor. Bu parıltı, insan doğasından kaynaklanan anarşizmin ışığıdır. Kendi doğamızın bize verdiği ödev, onun önünde kendi suçumuz olarak bin yıllardır oluşturduğumuz engelleri bir bir kaldırmak, ışığın sonsuzca yayılım yolunu açmaktır. Bu ödevi gerçekleştirmede bazı tutamak noktalarını saptamayı amaçlayan bu deneme, anarşizmin manifestosu için tüm anarşistlerin katkılarını bekleyen bir taslak olarak öneriliyor.

1. Bilim, anarşizm ve ütopya.

Anarşizm anlayışımızın kuramsal bir temellendirmesi için ilkin bu üç kavramın belli anlamda ilkesel bir birliğinden söz etmek istiyoruz. Fiziğin en temel yasasının *eylemsizlik ilkesi* olduğu bilinir. Onun bir dile getirilişi şöyledir: "Herhangi bir dış gücün etkisinde olmayan bir cisim, dingin durumda ise dingin kalır, devinimde ise devinmeyi sürdürür." Bu cümlemin söylediği bir gerçeklik durumu yoktur. Hiçbir etki altında olmayan bir cisim, ne doğada ne deney koşullarında vardır. Hatta böyle bir cisim, tasarlanabilir bile değildir; eğer tasarlamadan zihinde oluşturulan bir olay ya da bir deney betimlemesini kastediyorsak. Eylemsizlik ilkesinin söylediği *durum*, ancak yaklaşık olarak tasarlanabilir ve gerçekleştirilebilir. İlkelerin *ideal* diye nitelenmesi de daima bunu gösterir. Öte yandan, Yunanca'da "yöneticisizlik" demek olan **anarkhia**'dan gelen ve hiçbir yönetimin, hiçbir iktidarın olmadığı bir toplumsal yaşama durumu diye bilinen anarşizm de bu anlamıyla bir *ideal* olanı gösterir. Buna göre, nasıl fizikte eylemsizlik ilkesi tam uygulanamıyor diye onun bu bilimde geçerli olmadığı söylenemiyorsa, aynı biçimde, anarşizmin ilkesi olarak önerilen **yönetimsizlik ilkesi** de toplumda tam uygulanamaz diye onun toplumbilim için geçerli bir ilke olmadığı söylenemez. Burada da bir yaklaşıklık söz konusudur ve ilke, her zaman olduğu gibi bir *ideal* olarak görülmelidir. **İdeal'in öteki adı ise ütopya**'dır; özellikle toplum için. Yine Yunanca kaynaklı **ütopya** sözcüğünün Türkçe karşılığı "yok-yer" veya daha zarif bulduğumuz bir deyimle "yok-ülke"dir. Anarşizmin bu anlamda bir ütopya olması, kendisine doğru gidilen ve bu gidiş yolunu aydınlatarak burada yol almayı olanaklı kılan bir **ide** olması demektir.

Anarşizm ile komünizm arasında göz önüne koydukları insanlık durumu bakımından temelde bir ayrım yoktur.

Eylemsizlik ilkesinin dile gelişinde ve komünizm-anarşizm tanımlarındaki ortak yönün dilbilgisel açıdan bir göstergesi şuradadır: Üzerinde **hiçbir** etkinin olmadığı cisim tanımı ile **hiçbir** sınıf çelişkinin, ezenin ezilenin olmadığı, insanın insanı sömürmediği, insan üzerinde **hiçbir** baskının olmadığı komünizm ve anarşizm tanımlarındaki olumsuzlamalar. Nasıl ki fizikte vuku bulan şey cismin üzerinde etki olması ise, aynı biçimde toplumsal dünyada var olan şey de ezme, sömürme ve baskıdır.

Fizik bilimindeki ilke ile anarşizmi erekleleyen toplumbilimdeki norm, işlev bakımından bir karşılıklık göstermiş olsalar bile bu iki alanın birbirinden ayrı olması dolayısıyla, bilimsel ilke ile toplumsal norm birbirine karıştırılmamalıdır, birincisi diğerine indirgenmemelidir; toplumsal norm'a "toplumbilimsel ilke" denilse de bunun fiziksel ilkedен ayrılığı gözardı edilmemelidir. Fiziksel gerçekliğe yönelik ilkenin hiçbir etik kaygıyı taşıması söz konusu olmazken, norm insan toplumunun *düzenleyici ilkesi* olmakla ahlâksal

bir anlama sahiptir. Öte yandan ahlâksal normların, değerlerin daima bir *ideal* olanı dile getirdiği anımsanmalıdır. Hatta *ideal* sözcüğünün anayurdu ahlâk ülkesidir.

Tanımladığımız anarşizmin Marx'ın gerçekleşecek bir gelecek durumu olarak önerdiği komünizmden bir ayrımı, onun böyle bir gerçeklik (realite) durumu değil, fakat kendisine adım adım yaklaşılacakla birlikte daima idealitesini koruyan ve insanlığın önünde sonsuz bir ödev olarak duran bir ütopya oluşudur. Unutulması: ütopya, gerçekleşirse yok olur. Bu anlamda anarşizm, Aydınlanma'dan bazı düşünceleri ödünç alır. Bu düşünceler, özellikle, aydınlanmayı insanın erginleşmesi, özgürleşmesi yolunda sonsuz bir süreç olarak gören, sürekli barış için orduların ortadan kalkmasını öneren Kant'ın bu ve benzeri görüşleridir. Bu konuda şimdilik, şuncasını söylemekle yetinelim: Biz anarşizmi insanlık tarihinin gidişi yönünde arıyoruz. Bu gidişi, birdenbire, tek bir devrimle tersine çevirmeyi amaçlayan nostaljik-romantik bir düşünce olarak anarşizmden kendimizi uzak tutuyoruz. Bu tutum, bizi ilerleme düşüncesinden vazgeçmeye mecbur etmemekte ve dolayısıyla bilimin, sanatın, felsefenin, tarihin sonu gibi safsatalara varmaktan da korumaktadır.

Anarşizmi daima bir ütopya olarak düşünmemizin kuramsal bir yararı şudur: Belki gelecekte toplumsal pratığın çözümleyebileceği bazı güçlükler, çözümlenemez gibi görünen bazı sorunlar şimdiden kuramsal düzlemde karşımıza çıktığında, anarşizmin insanlık için sonsuz bir ödev olduğunu, bizim onun içinde değil, daima yolunda olacağımızı söyleyerek kendimize haklı bir savunma biçimi buluruz. Anarşizmin bir ütopya olması, onun gerçeklikle ilgili olmadığı anlamına gelmez. Gerçeklik, yaşanan sürecin kendisidir, ütopyaya giden aydınlanma sürecinin kendisi. Bu süreç hiçbir zaman ertelenecek bir şey değildir; yani onu biz değil de bizden sonrakiler yaşayacaktır gibi bir düşünce savunulamaz. Bu süreç sonsuzdur; çünkü onun önünde ütopya daima olacaktır.

O halde ilk soru, burada kendini gösteriyor:

2. Nasıl Bir Ütopya İstiyoruz?

Bu soruyu şimdilik yalnızca ilkesel olarak yanıtlamak durumundayız.

Hiç kimsenin hiç kimseyi baskı ve egemenliği altında tutmadığı, ezmediği, sömürmediği bir dünya! Ekonomik, dinsel, hukuksal, kültürel hiçbir yaptırım ve zorlamanın olmadığı bir yaşama biçimi. İnsanın kendisine, başkasına ve doğaya yabancılaşmadığı bir toplumsal yapı. Kimlikli çeşitliliklerin kişiliği yok etmediği, tersine zenginleştirdiği insan tekini, bir yerdeki ve her yerdeki insanı; ne yöneten, ne yönetilen, ama yaşamı paylaşan insanı; kimseyi yargılamayan, kendisini kimsenin yargılamasına bırakmayan, ama kendi kendisini yargılayan, kendi yaşamını ele geçiren özgür insanı içinde barındırabilecek bir ütopya!

3. Niçin Ütopya?

İnsan için dünyada yaşama hakkının dışında özgürlükten daha değerli hiçbir şey yoktur. Hatta bazıları için özgürlük, yaşama hakkından bile önce gelir. Biz böyle bir öncelik inancına saygı duyuyor olmakla birlikte, anarşizmin bütün insanlarca paylaşılabilir olması için, bunu ön koşul olarak varsaymıyoruz. O halde insan için istenebilir olan her şeyi, yaşama hakkından sonra gelen en genel kavram olarak özgürlüğün altına koyuyoruz. Bunun anlamı şudur: Bu "her şey" içindeki her bir şey, sırasında özgürlük adına feda edilebilmelidir. Ama elbette onlar, özgürlükle yanyana gelebilecekse, onlardan vazgeçmenin de anlamı yoktur. Biz yaban yaşama geri dönüşü önermiyoruz. Vazgeçmenin bir ölçüsü, özgürlüğe zarar vermek ise diğeri şudur: Bugün sahip olduğumuz ve daha gelişmişlerine de belki yarın sahip olacağımız yaşam araçlarının, daha sonraki bir geleceği yok edeceği bugünden biliniyorsa, insanlığın geleceği adına onlardan bugün vazgeçebilmeliyiz. Böyle bir özveride bulunamayacak kadar vurdum duymaz olamayız. Ya da "hele o zaman gelsin, bir çaresine bakılır" tarzında bir aymazlık ve kısır görüşlülük içinde olamayız. O zaman geldiğinde çare de kalmayabilir.

Hiç kimse, kendisi için bir özgür olmayış durumunu istemez. İnsan, kendisine layık gördüğü özgürlüğü bütün insanların hakkı olarak da görüyorsa, ancak o zaman özgürlüğe layık olur. Ve o, kendisinin yapmak istemediği bir şeyi başkasından bekleyemez. İnsan ancak bütün insanların özgür olduğu bir dünyada özgür olabilecekse, bunun adının anarşizm veya başka bir şey olmasının önemi yoktur.

Var olan toplumsal düzenlerin bozuk olduğu, insanların mutluluğuna hizmet etmediği olgusu karşısında Platon'dan beri birçok düşünür, ideal bir toplum düzeni tasarlamıştır. Anarşizm, bu idealin dayanağı olan, var olan düzenlerin haksız olduğu kanısını paylaşmakla birlikte onlar gibi her bir ayrıntısı önceden belirlenmiş bir düzen biçimi önermemekle onlardan temelde ayrılır. Çünkü anarşizm, bütün düzenlerin haksız ve insana aykırı olmaktan uzak duramayacağını bilir. Düzenin olduğu her yerde bir düzenleyen-düzenlenen, yani yöneten-yönetilen çelişkisi ve buna bağlı olarak ezen-ezilen, sömüren-sömürülen vb. zıtlıkları kaçınılmazdır. O halde hedef düzenin kendisi olmalıdır.

Anarşizmin düzenin karşısında **kaos**'u savunması, insanların birbirinin boğazına sarıldığı bir karmaşadan yana olması anlamına gelmez. Tam tersine o, insanlar üzerinde hiçbir düzen baskısı ve örtüsü olmaksızın insanların birlikte yaşayabileceğine inanır. Düzenin olmama durumunun olanaksızlığı eleştirisine karşı temel yanıt, insanın özündeki masumlukta, yani insan doğasında bulunmakla birlikte, bunu destekleyen başlıca bir dayanak şudur: düzenleyen-düzenlenen, biçim-öz, iç-dış ayrımının ortadan kalktığı saydamlaşma durumu: **kaos'un kristalizasyonu**. Toplumun düzen örtüsü parçalandığında, içindeki bireyler kristalize olmuş olarak dışarı çıkarlar. Doğanın yarattığı bir nesne olan kristal, insanın, insansal-toplumsal yapıların tıpkı bir kristal gibi saydam olması, iç-kabuk ayrımının ortadan kalkması, bu **kristallerin** içinde saklamayı gerektirecek bir şeyleri kalmaması düşüncesini bize esinlemiştir. Her biri sanki bir kristal gibi olan bu insanların birbirinin kopyası olacakları burada söylenmiyor. Onlar özü sözü bir, içi dışı bir olmaları bakımından saydamdırlar; ama her biri elbette ayrı renklerde, tonlarda ve biçimlerdedir. Kaos, mutlak düzensizlik değildir. Zaten düzen de mutlak değildir. İnsanların kaos durumunda da olsa birarada bulunuşu, eğer yine de düzen diye adlandırılacaksa, o zaman bunun **kendiliğinden** olduğu, bu nedenle baskıcı olmadığı söylenmelidir. Düzenleyen-düzenlenen ayrımı olmaksızın düzenin **kendiliğindenlik** kazandığı ve baskıcı olarak ortadan kalktığı böyle bir durum, kaos'tan başka bir şey değildir.

Böyle bir yaşama tarzını istemeyecek bir tek kişi bile dünyada var olamaz. Ama bazıları bunun olanağı konusunda kuşku duyabilir, böyle bir yaşama durumu olanaklı mıdır diye sorabilir. Şimdi bu soru, ilkin kuramsal düzeyde yanıtlanmalıdır.

4. Ütopyanın Olanacağı

Küçük yerleşim birimlerinde, insanların birbiriyle az ya da çok tanış olduğu yaşam alanlarında, patolojik durumlar dışında "suç" denebilecek eylemlere rastlanmadığı, bu yerlerde başgösterebilen anlaşmazlıkların yine bu tanışıklık yoluyla giderilebildiği bilinen bir gerçektir. Suç, belli bir yaşam biçiminde ortaya çıkar. Bu olgu, insanın doğal bir masumluğa sahip olduğu savına haklılık verir. Temelini insanın doğal masumluğunda bulan düzen olmaksızın yaşama olanağını gerçekleştirmek, insandan bağımsız değildir. İnsan isterse bunu başarabilir. Yaşamımız bizim elimizdedir. Toplumsal bir kuram, fiziksel bir kuram gibi, kuramı savunanların dışındaki şeyin, nesnenin kendisine bağlı değildir. Burada nesnel doğruluk değil, kuramın haklı çıkarılması söz konusudur. Toplum üstüne olan kuramların haklı çıkarılışı, insana ve topluma bağlıdır. Toplumsal dünyada "eşyanın tabiatı", fiziksel nesnelerin doğası gibi bizden bağımsız değildir. Doğa nesnelerinin bilgisi, onların nasıl bir yapıda olduğunu açıklamayı amaçlar. Oysa insana, topluma ilişkin bilginin kendi nesnesi karşısındaki konumu farklıdır. Toplum şöyledir, böyledir demekten çok, onun şöyle şöyle olması gerektiğini, insanca ve haklı gerekçelerle kuramsal olarak ortaya koymak ve bunu yaşama geçirmek, yalnızca toplumbilimsel bir sorun değil, fakat aynı zamanda insanlığımızın önümüze koyduğu bir ödev olarak görülmelidir. Bu ödev, ancak doğru bir eğitimle gerçekleşir. İnsanlığımız doğamızdan çıkar, eğitimin içinde yer aldığı kültürle beslenir, göverir ve biçim kazanır;

ama aynı kültürle de kötürümleşebilir. O halde burada ortaya çıkan soru, doğru bir eğitim için nasıl bir kültür sorusudur.

5. Nasıl Bir Kültür?

İnsan, kuşkusuz hayvan gibi yalnız doğal varlık değildir. Onu hayvandan ayıran, onun kendisinin ortaya koyduğu ve kendi oluşumuna kattığı tüm başarılar, "kültür" ana başlığı altında toplanır. İnsan kültürün yalnızca yaratıcısı olarak kalmaz, aynı zamanda onun taşıyıcısıdır da. Tarih süreci içinde oluşmuş insan, bu oluşumda bu sürecin maddi-manevi tüm mirası olan kültür giysisini üstüne geçirmiştir. Ancak bu aynı kültürün, insanın doğadan ve kendi doğasından kopmasına da yol açtığı bilinen bir gerçektir. Bir yere kadar insana hizmet eden kültürel etmenlerin bir yerden sonra insana zarar verdiği açıkça ortadadır. Fakat insanın doğasını örten bu kültür giysisi, kolayca çıkarılıp atılabilen salt bir giysi de değildir. Onun bıraktığı bozucu etkilerden insan doğasını kurtarmak hiç kolay değildir; ama olanaksız da değildir. Öyleyse kültürün bu bozucu etkilerinden insanın kendini arıtması ve onlardan korunması gerektiği de kabul edilmelidir. Bunun için de yeni bir kültür biçimi oluşturulmalı, yeni bir eğitim tarzı gerçekleştirilmelidir: **kültüre karşı kültür**.

İnsan, kendi doğasındaki yetileri orada keşfedebilmesi için de felsefe, bilim, sanat gibi yine kültürün ürünlerine başvurması gerekir. İnsan doğasının tanınması yine de kültür yoluyla olur. Ama insan doğasını örten, onun üzerinde bir kabuk olarak insanı koflaştıran bir kültürle değil. İnsanın doğal yetilerini onun zararına kullanmasına yataklık ederek geri tepen bir silah olarak kendini insanın kullanımına veren bir kültürle de değil. Birinci durumda insan miskinleşerek; ikinci durumda kendi güçlerini doğaya ve kendine karşı kullanarak doğaya, kendine yabancılaşır. Günümüz dünyasında kültür, daha çoğu, insan için bu ikinci tehlikeyi göstermektedir. Kültür, doğal yetileri açıp geliştiren ve onların bir uzantısı olarak iş gören bir oluşum olarak yararlıdır. Bu da beden-ruh bütünlüğünün kurulması ile olanaklıdır. Kültürün birinci tehlikesi diye gösterdiğimiz insanın miskinleşme durumu, ruhu bedenden sanki ayırarak bu bütünlüğü bozar. İkinci tehlike de aynı bütünlüğü beden lehine bozar, insanı salt bedensel varlığa indirgeyerek. Her iki durumda da insan ve kültür hastadır. Hem ruh hem beden için sağlıklı olma, dengede olma demektir. Ruh-beden bütünlüğü dengede olma ile sağlanır. Bu denge durumu, aynı zamanda iyi durumda olma, mutlu olma demektir. Dengeli ruh-beden birliğini bize kazandıracak sağlıklı bir kültür ufku içinde olmak, doğru bir eğitim için vazgeçilmez koşuldur. Yararlı, sağlıklı kültür ve iyi eğitim, içinde olabildiğince mutlu insanların bulunduğu bir toplumu oluşturur. Toplumun mutluluğu, her toplumsal kuramın ereğidir.

Dünyaya yabancı, doğayı sömüren bir kültürde insanın doğasına uygun olarak eğitilmesi olanaklı değildir. Ne insanı ham içgüdünün, iştihanın güdümüne sokan, yaşamın akışına yön verecek kanallardan yoksun, biçimsiz, kör istence tutsak eden bir kültürde ne de yaşamı gözardı eden, insan doğasına aykırı kurallar altında yaşamı kansız, dermansız bırakan başka bir kültürde insan, ruh-beden bütünlüğüne sahip olabilir. İnsanın varlık bütünlüğünü kazandığı bir kültürde ancak öz-güveni olan, kendini yargılayabilen, kendi yaşamına söz geçirebilen insanlar yetişebilir.

Yaşamımızın akışını dilediğimiz yöne çevirmek bize bağlı olduğu gibi, tüm insanlar için iyi olduğundan kimsenin kuşku duyamayacağı böyle bir ideali paylaşacak insanları yetiştirmek de kendi elimizdedir. O halde eğitim, toplumsal kuramın haklı çıkarılması için en etkili araçtır. Buna göre böyle bir ütopyanın ardında olacak insanın bugünün koşullarında nasıl yetişeceği sorusu ilkin yanıtlanmalıdır.

6. Nasıl Bir Eğitim?

Eğitim, kültür içinde biçimlenir. Her kültür kendi insanını oluşturur; insan da kültürünü. Nasıl bir eğitim, nasıl bir kültür sorusu, önünde sonunda nasıl bir insan sorusunda birbirine bağlanır. İnsanın

çekirdek halinde doğal olarak sahip olduğu yetilerinin onun doğasına uygun biçimde gelişmesi, bu doğayı bozmayan bir kültür çevreninde uygulanabilecek bir eğitim tarzı ile ancak olanaklıdır.

İnsanların hiçbir yaptırım olmaksızın bir arada **insanca** yaşayabileceği inancı, bu inancın yaygınlaştırma çabası olan eğitimle gelişir. Bu çaba anarşistin öncelikli ödevidir. Anarşist, insanlığa güveni sarsıcı etkiler altında kalan insanın bu etkilerden **arınmasını** erekler. Asıl **aydınlanma**, bu arınma etkinliğidir. Eğitimin anarşizme varmada gerekliliği, başlıca bir haklı temelini de şurada bulur: Yukarıda (3.) toplumun örtüsünün, düzenin parçalandığında onun içindeki insanların kristalize olarak dışarı çıkması gerekliliğini savunmuştuk. Ancak böyle bir saydamlaşma durumuna tarih boyu kirlenmiş insanın kendiliğinden varacağı beklenemez. Eğitim insanın bu doğasına dönüşünü hazırlamalıdır. İnsanın doğaya ve kendi doğasına yabancılaşma sürecinde önemli bir rol oynamış olan, yaşamı kendi doğal koşullarından yalıtılmış, dar bir çerçevede, sıkıcı, baskıcı kurallar altında öğreten okul eğitimidir. Öyleyse doğaya dönüş de böyle bir okul eğitiminden vazgeçilip, yaşamın kendi doğal akışı içinde gerçekleştirilecek bir eğitim tarzıyla olanaklıdır. Bu, gerekirse yine "okul" adını alacak kurumlarda olsun, artık farketmez. Sorun, "okul" adında değil, bu adın gösterdiği kurumun nasıl yapılandırıldığıdır. Bilgi, yaşamın hizmetinde olmak koşuluyla kurumlarda da edinebilmelidir.

İnsanın tarihsel oluşumu süresince doğası üzerine bulaşmış **kirlerden** kendini arıtması ve aydınlanması, ancak kendi kendisinin sayesinde olur. Başkası tarafından sözümona aydınlatılmış insan, başkasının vesayeti altında kendi erginliğini yitirir. Ama bu, insanın hiçbir eğitime muhtaç olmadan doğasına uygun biçimde yaşayacağı anlamına gelmez. Eğer onu doğasından uzaklaştıran güçler onun üzerinde etkili olmasaydı, kuşkusuz o zaman o bu doğal durumda yaşayabilirdi. Ama olan olmuştur; insan kirlenmiştir. Kaldı ki bu "kirlenme" de yine bir gelişmeyi, ilerlemeyi gösterir. Eğer insan hiç kirlenmeseydi, yani kültürü yaratmasaydı, bu doğal durumda o hayvandan farksız olurdu. O halde şimdiki ödev, insanın doğru bir eğitimle temizlenmesini, arınmasını sağlamaktır. Böylece oluşacak yeni insan, "doğal durum"daki yaban insana bir geri dönüş olmayacaktır. Bu yeni insanı, başka bir deyişle anarşisti oluşturacak bir eğitimin nasıl olacağı sorusu, burada yine ilkel olarak yanıtlanacaktır. Bu ilkelere uygun teknikler pratikle geliştirilebilir.

Böyle bir eğitimde sakınılacak ve benimsenecek tutamak noktalarını şimdilik madde madde sıralamakla yetiniyoruz:

1. Doğaya dönük, doğal yeti ve güçleri birlikte geliştirmeye ve yaratıcılığa yönelten;
2. yalıtılmış, yapay çevrelerde, baskıcı kurallar altında değil, yaşamın doğal akışında insanı geliştiren;
3. yaşama zarar veren bilgidan uzaklaşan, bilgiyi yaşamın hizmetine sokan;
4. yaşamı onaylayan, yaşamı güdükleştirmekten sakınan;
5. insanın yalnızca bir yönünü, bir yetisini geliştirip, geri kalan yönlerini kötürümleştiren uzmanlaşma yerine insanın varlık bütünlüğünü sağlayan;
6. doğru-iyi-güzel birliğini erdemli yaşam ve bilgelik yolunda isteyen;
7. kültürün zararı ve yararını görebilen;
8. gerek coğrafi, gerek tarihsel-toplumsal-kültürel koşullardan, gerekse bireysel doğal ayrımdan gelen her türlü kimliksel ayrıkları kişiliğin yok edilmesine yönelik değil, tersine onun zenginleştirilmesi doğrultusunda kullanan;
9. yöneten-yönetilen değil, fakat birlikte yaşamayı bilen insanı erekleleyen;
10. özgürlüğün ancak bütün insanların hakkı olduğunda kendisi için geçerli olabileceğine inanan, kendi kendisini yargılayabilen, kendi yaşamını ele geçiren özgür insanı yetiştiren bir eğitim.

Anarşist insanın oluşumunu sağlayacak böyle bir kültür ve eğitim tarzı, içinde yaşadığımız toplumsal koşullarda hazırlanabilir. Çünkü belirttiğimiz hususlar, bugünkü demokratik toplumlarda bile savunulabilir ve gerçekleştirilebilirler.

7. Anarşizm Sürecinde İnsanın Oluşumu

Anarşist insanın oluşumu, ne bir kurgu olarak anlaşılmalı ne de kendi tarihsel seyrine bırakılarak gerçekleşeceği düşünülmeli. Zaten insan doğasına aykırı biçimde insanın tarihsel oluşumu da bu doğanın başıboş bir akışı içinde gerçekleşmedi. Öyle olsaydı, bugün bizim bir anarşizm sorununuz olmazdı. Anarşizm, temelini insan doğasında bulmakla birlikte, bu doğanın kendi haline bırakılarak onun ortaya çıkacağını beklemek hayalcilik olur. Öyleyse anarşist insanın oluşumu da bazılarını şimdiye dek belirttiğimiz bilinçli çabaları gerektirecektir.

İnsanın tarihsel oluşumu, devlet, din, kültür, ulus, kimlik ayrımlarını ve bu ayrımların kaçınılmaz olarak getirdiği düşmanlıkları da ortaya koymuştur. Bu ayrımlar ve onların sonuçları, sosyo-ekonomik temelde ve iktidar çatışmaları içinde ortaya çıkmış görünürler. İnsanın yaşam için araçlar kullanması ve bunları geliştirmesi, başka bir deyişle kültürün maddi yönünü oluşturmaları, böylece tarihin başlaması, ilkin devlet kurması yoluyla gerçekleşmiştir. Bunun insan için ilk olumsuz sonucu, doğal özgürlük durumunun bozulması olmuştur. Tarihsel süreç içinde gerçekleşmiş olan, insanın özgür olmayış durumudur. İnsanın tarihi, onun üstüne kurulan egemenliklerin tarihidir. Bu tarih, kölelikle başlar. Köle edinmenin bir yolu olan, savaşta canına karşılık bağışlanan bedeninin mülk edinilmesi, bir can-ten ayrımında temelini bulur. Böylece mülk edinilen bedeninin başkalarına satılması ve bu alım-satımda bedeninin asıl sahibinin hiç söz hakkı olmaması, onu tam anlamıyla bir "doğal meta" haline sokar. Kölecilik devlet, insan üstüne kurulan egemenliklerin ilk ve en baskıcı, en acımasız biçimidir. İnsanın doğal meta oluşunun ikinci adımında, feodalizmde de insan işlediği toprakla birlikte alınır-satılır konumunu korur. Ama onun üstündeki iktidarın ona mesafesi, ilk durumda olduğundan daha fazladır. Bu, onun görece daha rahat soluk almasına yarar. Üçüncü adım olan kapitalizmde ise, bedeninin yerine, onun bir ürünü olan emeğin satın alınabilirliği durumunda söz konusu can-ten ayrımı, emekleşmiş beden-ruh ayrımı biçiminde kılık değiştirerek sürer. Ama burada önemli bir aşama kaydedilmiştir: bedeninin yerine onun ürünü. Bu da bir özgürleşme sürecinin göstergesidir: serflerin hukuksal özgürlüğe kavuşması ve proleterleşmesi. Gelecek için öngörülen, emeğin de alınır-satılır olmaktan çıkmasıyla insanın bir ruh-beden bütünlüğü olarak özgürleşmesi umudu böylece geçmişten çıkarılmış olur. Bu toplum sistemlerinin bu ard ardalığı burada bir tarihsel zamandizimi olarak değil, birer kategori olarak ele alındı. Bu sistemlerin insan özgürlüğüne doğru gidiş yönünde sıralanması, geçmişte insanlık tarihi bakımından daima düz bir çizgiyi izlemediği gibi, böyle bir çizginin gelecek için de kendiliğinden gerçekleşeceği söylenemez. Ama insanlığın gelişme, ilerleme düşüncesinden vazgeçmek istemeyeceğine olan ortak inanç ve bu yönde yapılacak katkılar, bizi gelecek için iyimser kılar.

Anarşist insanın oluşumu, her şeyden önce, zihinsel bir devrimi gerektirir. Kültüre ve eğitime bunca önem vermemiz, onların zihinsel devrimin hazırlayıcıları olmasındadır. Ancak kuşkusuz böyle bir devrim, onun ortaya çıkabileceği yaşam koşullarını da ön-gerektirir. Ama yaşam koşulları buna hazır değilse, o zaman ne yapılacaktır? Burada çözülemez bir paradoks yoktur; fakat bir döngü vardır. Bu döngünün kırılması için, önünde sonunda yine bireye, kendisini ortaya çıkaracak koşullar henüz oluşmamışken kendisi **erken** ortaya çıkan, aydınlanmış bireye, entelektüele, öncü anarşiste iş düşecektir. Devrimin ilk ateşçileri onlardır. Devrimler daima ateşçileri gerekir. Bu ateşçiler arasında filozoflar, sanatçılar, bilim insanları, her meslekten aydınlar yer alır.

Anarşist insanın oluşumu için bir ön-gereklilik olarak öne sürdüğümüz "zihinsel devrimi" tüm dünya insanları için ön-görmekle birlikte, onun bir siyasal devrim gibi **birdenbire** olmayacağını söylemek bile fazladır. Kafaları değiştirmek, yönetim biçimlerini değiştirmek kadar çabuk olmaz. Ama elbette bu sonuncusu, kafaların değişmesini hızlandırabileceğinden siyasal devrimlere de gerek duyulabilir. Devrimin

evrim içinde sürekliliği ilkesi göz önüne alındığında, süre giden devrimlerin bütününe evrimin kendisinden başka bir şey olmayacağı anlaşılmış olur.

8. Anarşizm Yolunda Başlıca Engeller: Kapitalizm ve Teknoloji

Bugün insanın ve dünyanın karşı karşıya olduğu önemli bir sorun *kirlenme*'dir. Bu da biri tinsel-kültürel, diğeri fiziksel olmak üzere ikiye ayrılır. Şimdiye dek ele aldığımız birincisi kültürel kirlenmeydi, insanın doğrudan doğruya kendisinin kirlenmesiydi. Ama kültürleşme, aynı zamanda insanın insanlaşma sürecidir. Tarih böyle başlar. Fakat kültürleşme, gelişmesinin bir evresinde tinsel kirlenmeyi, daha sonraki bir evresinde ikinci tarzdaki fiziksel kirlenmeyi, yani çevre kirliliğini getirdi. Bu dönemin başlangıcı, sanayi devriminin gerçekleştiği ve teknolojinin asıl anlamda ortaya çıktığı 17. yüzyıldır. Kapitalizmin güçlenmesi de bu evreye rastlar. Demek ki teknoloji, sanayi devrimi ve kapitalizm, belli bir ekonomik-siyasal sistemin temel üç yapı taşı olarak birlikte oluşmuştur. Bu sistemin bir bakımdan düşünce düzleminde meşrulaştırılması olarak görülebilecek olan Aydınlanma da bu dönemi hemen izleyen 18. yüzyılda ortaya çıkmıştır. Aydınlanma'nın, daha doğrusu Fransız Aydınlanması'nın en özgün düşünce hareketi olarak görülebilecek olan Fizyokrasi de bireyi temel alan, mülkiyetle özgürlüğü özdeşleştiren ekonomik bir ekol olarak aynı çağın ürünüdür.

Demek ki, burada bir manifesto denemesinin elverdiği sınırlar içinde, tarihsel olarak birlikte oluşmuş olan teknoloji ile kapitalizmin aralarındaki ilişki kirlenme ve iktidar açısından daha yakından incelenmelidir.

İnsan kendi yaptığı ve geliştirdiği araçları kullanmasıyla kültürü yaratmıştı. Ama bu süreç, aynı zamanda insanın doğal olandan uzaklaşması ve bu uzaklaşmanın bir anında doğaya ve giderek kendi doğasına yabancılaşması sonucunu doğurdu. Bu yabancılaşma kültür aracının (silahının) bir geri tepmesidir. İnsan, nesneler üzerinde ve genellikle doğa üstüne egemenlik kurmak amacıyla ilkin tekniği daha sonra da teknolojiyi yarattı. Doğa nesneleri ve güçleri, onlar fiziksel-kimyasal bir dönüşüme uğratılmaksızın doğrudan doğruya insan yararına kullanılmakla teknik ortaya çıkmıştı. Bu durumda bir çevre kirliliği sorunu yoktu. Çünkü araçlar, kullanılan nesneler doğaldı; eşdeyişle, onlar yapısal değişikliğe uğratılmamıştı. ve doğaya bırakılan artıkları doğa çözmekte bir güçlükle karşı karşıya değildi. Ama teknolojik ürünler böyle değildir. Örneğin bir pet şişesini, yani doğada olmayan, yapay olarak oluşturulan plastiği doğanın ayrıştırabilmesi için 400 yıla gerek vardır.

Tekniğin, ondan çok daha fazla olarak teknolojinin doğurduğu, anarşizm için başka bir temel tehlike de iktidardır. Teknik veya teknolojiyi oluşturmak, iktidar üretmenin kendisidir. Bu yolla biçimlenen insan ilişkilerinin ve insan-doğa ilişkisinin iktidarlar üretmesi kaçınılmazdır. Örneğin bir teknik ürün olan su değirmeninin oluşturduğu iktidar ile, bugünün koşullarında basit de olsa yine teknolojik bir ürün olan un fabrikasının ürettiği iktidar arasında yalnızca nicel bir ayrım vardır. İkincisi birincisine oranla daha çok güç ve iktidara neden olur. Demek ki teknik kirlilik sorunu yaratmamakla doğayla uyum sağlayabilir, ama iktidar üretmekle aynı uyumu toplumsal ilişkide kuramaz. Teknoloji ise her ikisine aykırı yönde gelişir. Doğa üstüne gittikçe daha etkin biçimde egemen olan teknoloji, bu yolla insanlar üzerinde daha güçlü bir iktidar için gerekli kavram ve araçları da ortaya koymuştur. Ancak burada da insan üstüne doğrudan iktidar oluşturan despotik yönetimlerden farklı olarak teknolojik iktidarın hükmettiği insanlarla kendisi arasında bir mesafenin olduğu gözlemlenmelidir. Bu mesafe, kapitalist toplumda üretim güçlerini elinde tutan sınıfların dışında kalan büyük kitleye iktidara ortak olma olanağını da verir. Bu tıpkı yukarıda (7.) kölelikten feodaliteye geçişte iktidar ile insanlar arasında ortaya çıktığını gördüğümüz mesafe gibidir. Üstelik buradaki mesafenin oradakine oranla çok daha geniş olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü burada işin içine burjuva tarzında da olsa bir de demokrasi girmiştir. Böylece sivil örgütlenme, kapitalist iktidar istese de istemese de onun zorunlu sonucu olarak onun iktidarına ortak olur. Demek ki insanın özgürleşme süreci artarak ilerlemektedir. Fakat burada şüphesiz

bir iktidar ortaklığı söz konusudur, iktidarın ortadan kalkması değil. Ama yol açılmıştır. İktidar bir gün tümüyle ortadan kalkacaksa ilkin onun olabildiğince çok kesimlerce, kişilerce paylaşılması gerekir. İktidar ancak bölüne bölüne ortadan kalkar. Yine unutulmamalıdır ki, anarşist hareketler, az gelişmiş kapitalist toplumlara oranla gelişmişlerde kendilerine daha rahat oyun alanları buluyorlarsa, bunu elbette haklı olarak beğenmedikleri bu burjuva demokrasine borçludurlar.

Kapitalizm, bilindiği gibi, ekonomik sistem olarak üretim-tüketim-üretim ekseninde gelişir. Tüketim için üretim gerekli olduğu kadar, üretim için de tüketim gereklidir. Çünkü pazar sınırlıdır, üretimi sürdürmek ancak tüketimle olanaklıdır. Öte yandan tüketim artıklarının yeniden üretime katılması, onların doğadan ham madde olarak elde edilmesine göre, hem daha masraflıdır, hem de ürün daha kalitesizdir. Böylece doğa sürekli olarak tahrip edilirken dünya çöp yığınlarıyla dolar. Peki ama nereye kadar? Buna insanın ve dünyanın bir katlanma sınırı vardır. O sınır geldiği zaman ne olacak? Teknoloji ve kapitalizm, böyle giderse, zaten kendi sonunu getirecektir. Uzmanların hesaplarına göre, bu gidişle, insanlık yeryüzünde üçüncü bin yılı göremeyecektir. Bedeli insanlık için ödenemeyecek kadar pahalı olacak böyle bir sonun gelmesini beklemeden şimdiden paçaları sıvamak gerek. İşte anarşizm, bir varlık nedenini bu somut gerçeklikte bulur.

Peki, kapitalizm ve teknoloji böyle gitmezse, nasıl gider? Şöyle bir olasılığı göz önüne getirelim: Diyelim ki devletler, aralarında anlaşarak tıpkı yakın geçmişte ABD ile Sovyetler Birliği arasında bazı silahların indiriminde olduğu gibi, kapitalist ekonomiyi ve teknolojiyi sınırlandırarak doğa tahribatını olabilir en aza indirdiler. Ancak böyle bir anlaşmanın olanaklı olabilmesi için, ilkin tüm devletlerin yaklaşık eşit refah durumuna gelmesi gerekir. (Bu yaklaşık eşitlik durumu, silah indiriminde de öyleydi ya da öyle sanılıyordu.) Fakat bugün ciddi ölçüde açlık ve beslenme sorunlarıyla karşı karşıya olan milyonlarca insan varken, zengin ülkelerin onlara "Aman fabrika kurup doğayı kirletmeyin" ya da biraz daha iyi durumda olan gelişme sürecindeki ülkelere "Bu kadar yeter, olduğunuz yerde kalın, daha fazla sanayileşmeyin, bak biz sanayileştik de ne oldu." diyerek onları ikna etmeye kalkışmaları komik olur. Bu durumda güçlü devletlerin, teknoloji sınırlamasını diğerlerine zorla dikte etmesi gerekir. Dünyayı kana bulayacak, sonuçta belki yalnızca eşit güçlü birkaç ülkenin ortada kalacağı, belki onların da yok olacağı böyle bir savaş olasılığını hiç kimse göze alamaz. Öte yandan diyelim ki bütün devletler, yaklaşık eşit refah düzeyine eriştiler ve söz konusu anlaşmayı yaptılar. Bu durum, eğer gelişmiş ülkelerin kendi istençleriyle diğerlerine yardımla gerçekleşecekse, o zaman bu süre kısa olacağından, çevre kirliliğinin katlanılabilirlik sınırını aşmayacağını kabul edebiliriz. Ama bu çok iyimser tahminin, tek amacı kâr olan şirketlerin dünyayı yönetmeye aday olduğu bugünün koşullarında gerçekleşebileceğini beklemek, doğrusu safillik olurdu. O zaman söz konusu yaklaşık eşit refah düzeyini gelişmemiş veya az gelişmiş ülkelerin kendi çabalarıyla gerçekleştirmesini beklemek gerekir. Bu noktada şöyle bir itiraz yapılmasın: gelişmişler olduğu yerde duracak mı ki ötekiler onlara yaklaşsın? Çünkü gelişmenin de bir maksimumu vardır. Söz konusu yaklaşma o maksimumda olanaklıdır. Fakat çok çok uzun süreceği şimdiden belli olan bu süre içinde dünyanın hali nice olacak? Bu gidişle, güneşin ömrünün dört beş milyar yıl olduğu varsayıldığa göre, en aza indirilmiş doğa tahribatıyla bile yaşamın sonunu getirecek olan, dünyanın tümüyle çöplüğe çevrilmesi durumunun çok daha önce olacağı açıktır. Demek ki, önünde sonunda teknolojiyenin de teknolojisiz ayakta kalamayacak olan kapitalizmden de vazgeçilmesi zorunludur. Sorun, geriye dönüş olanaksız olmadan bu vazgeçme zamanının iyi hesap edilmesindedir. Öyleyse sözü edilen sona gelmeden, bu gidişe bir çare bulunması, insanlık için savaşılanamaz bir ödevdir. İnsanlığın, insanlık adına hareket eden anarşizmin bu sonun gelmesine seyirci kalması düşünülemez.

Çözümlemelerimizden açıkça anlaşıldığı gibi, anarşizmi uygarlığın tarihsel gidişi yönünde kaçınılmaz bir sonuç olarak görüyoruz. Ama bu kaçınılmazlığı da "nasılsa öyle olacak" deyip kendi halinde bırakmak istemiyoruz. Kaldı ki istesek de bırakmanın olanağı yok. Bu süreci birdenbire tersine çevirecek sihirli bir formül de yoktur. Keşke olsaydı! O zaman o kadar uzun süre beklemek gerekmezdi. Ne yazık ki insan, başına musibet isabet ettiği zaman akli başına geliyor. Fakat yukarıda sözünü ettiğimiz zihinsel devrimin gerçekleşmesi halinde insanın *daha önce* akıllanması olanaklıdır. Teknoloji, kapitalizm, devlet gibi anarşizmin yolunda bulunan engeller, bizim dışımızda, karşımızda duran engeller değildir. Öyle olsaydı onların dışında bulunan biz anarşistler, bir yandan onları dışardan topa tutar, bir yandan kendi bulun-

duğumuz yeri berkitirdik. Ama biz bu engellerin içindeyiz. Onları yıkmamız, onların içinden yürüyerek onları aşmakla olanaklıdır.

Teknoloji, kim tarafından ve nasıl kullanılırsa kullanılsın, kendi özünde sahip olduğu rasyonelliği önünde sonunda toplumsal kurumlara, dolayısıyla tek tek insan yaşayışına dayatır. Siyasal iktidarın uzman kadroların eline geçeceği sonucunu doğuracağı varsayılan böyle bir rasyonellik durumunun ilk belirtileri bugün batıda görülmektedir. Dünyanın en zengin ve güçlü devleti ABD'nin başkan ve başkan adaylarının sinema artisti olabilmesi, bunun çarpıcı bir örneğidir. Ama biz, bazı batılı düşünürlerin (örn. Habermas) sandığı gibi burada demokrasi adına bir tehlike görmüyor, tersine baştan beri izlediğimiz düşünce yolu uyarınca, sistemin, onu işleten uzmanlardan da bağımsızlaşarak bir kendiliğindenlik kazanacağını, iktidarın giderek onu yönlendiren odaklardan da kurtulacağını görüyoruz. İktidar, hiçbir kimsenin, hiçbir odağın buyrultusunda olmazsa, artık iktidar olmaktan çıkar; yalnızca insanlar arası ilişkileri olanaklı kılmayı sağlayan bir düzenek haline gelir. Böyle bir durum, iktidara ihtiyaç olmayacak bir yaşama biçiminin eşiği olmaktan başka bir şey değildir. Sistemin kendiliğindenlik kazanması durumunu teknolojik rasyonelliğin bir sonucu olarak beklemek gerekmez. Biz bu çözümlemeyle sistemin sonuçta böyle bir duruma varacağını öngördük. Böylece bu sonuç ile iktidarın ortadan kalkması olan anarşist mücadelenin hedefinin çakıştığını göstermek istedik.

Teknolojiye hayır! Bundan kuşkumuz yok. Ama bu "Hayır!"ı nasıl diyeceğiz? Teknolojiye karşı çıkmamızın temel bir nedeni, onun bizatihi iktidar üretmesidir. Bacon'dan beri söylene gelen, modern doğa bilimini ve teknolojiyi yaratma amacının doğa üstüne egemenlik kurmak olduğu masalına kanmamalı. Amaç doğaya değil, insana egemen olmaktır. Bu, dün de böyleydi, bugün de böyle. Bunu doğulu, despotizmle doğrudan doğruya insan üzerinde egemen olmakla yaptı; batılı teknolojik araçları kullanarak yaptı, yapıyor. Birincisinin elinde kırbaç, ikincisinin elinin altında parmaklarıyla dokunduğu düğmeler. Ama bu farkın insanın özgürleşme sürecinde gerçekleşmiş önemli bir aşama olduğu da unutulmamalı. Evet: teknoloji iktidarı üretir; iktidar da suç. Suçun kaynağı olan iktidar, bir yönüyle gerçi teknolojinin bir türevidir; ama onun türediği başka yerler de vardır. Demek ki, iktidarın bir kaynağını (teknolojiyi) yok etmekle iş bitmiyor. Biri yok edilirse başka biri ortaya çıkar. Teknoloji öncesi dönemde iktidarın eksikliği mi vardı! Biz teknolojiyi evetlemiyoruz, fakat onunla savaşımın doğru yolunu arıyoruz. Bu "doğru yol"un kısa olması gerekmez. Kısadan gidelim derken daha çok dolaşmak da var.

Dünyamızda, birçoğu açıklıkla, kötü yaşam koşullarıyla yüz yüze olan milyonlarca insanın var olması, böyle bir durumda bulunuyorken teknolojiye karşı olunmasını boş bir romantizm durumuna getirir. Üstelik böyle bir karşı çıkışın gelişmiş kapitalist ülkelerin yararına, diğerlerinin zararına sonuç vereceği açıktır. İktidara haklı olarak karşı çıkan anarşizm, sömürgeciğin aracı ve gerici bir ideoloji olmak istemiyorsa, kendisine yöneltilen bu tarz bir eleştiriyi, onun sonuç olarak sömürü düzenine yarayan gerici bir ideoloji olduğu savını gözardı etmemeli, tersine ciddiye almalıdır. Öyleyse, bu gerçekler önünde anarşist mücadelenin teknoloji karşısındaki tutumu ne olacaktır? Ereğin belirlenmesi yetmez, ona gidiş yolunun da gösterilmesi gerekir. Sorunun doğru yanıtı, elbette ancak mücadele pratiğinde bulunabilir. Ama pratik de hiçbir öngörüsüz yapılamaz. Bu konuda bazı tutamak noktalarını aşağıdaki bölümlerde göstermeye çalışacağız.

9. Ekonomi

Anarşizmin yumuşak karnı ekonomidir. Çünkü her ekonomik üretim ve hizmet etkinliği, aynı zamanda bir güç, bir iktidar üretimidir. İnsanın avcı veya toplayıcı olduğu bir dönemde anarşist veya komünist olmak kolaydır. Çünkü orada ne meta üretimi ne de ekonomik anlamda hizmet vardır. Öyle bir durumda maddi yaşamın en aşağı koşullarını vermekle yetinen ekonomik etkinliğin bir iktidar üreteceği söylenemez. Toplanan ve avlanan nesnelerin uzun süre saklanması olanaklı olmadığından, bu yolla iktidar oluşturulamaz. Tarımsal üretim biçimine geçilmekle, artık tarım ürünlerinin saklanması yoluyla iktidar üretimi başlamış olsa gerektir. Ama iktidarın ekonomik açıdan asıl ortaya çıkışı, meta üretimi ve dolaşımı ile, genellikle söylendiğinde ihtiyaç fazlası maddelerinin ticareti ile vuku bulmuş olmalıdır.

Para, Marx'ın dediği gibi metadan, meta değişiminden doğmuştur. O, bu durumda ilkin değiş tokuş için araçtı. Meta üretimi ve ticaret gelişince para artık araç olmaktan çıkıp amaç oldu. Böylece para sahibi olmak, iktidar sahibi olmakla eş anlama geldi.

Bugün yeniden bir avcı-toplayıcı yaşam biçimine dönülemeyeceğine ve de paranın değişim aracı olarak bile kullanılmasından hiç değilse bir süre daha vazgeçilemeyeceğine göre, anarşizmde nasıl bir ekonomik yapılanmadan söz edilecektir? Burada temel sorun, paranın kapital ve finans kapital olmasının ve özellikle bu sonuncusunun günümüzde kazandığı evrensel gücün nasıl bir gelişme göstereceğinin öngörülmesinde ve bu durum karşısında ne yapılması gerekeceğinin bilinmesindedir. Üstelik bu yapılacak olan şey, yalnız etik değil, aynı zamanda ekonomik olmalıdır. Aksi halde o, hoş ve boş bir dilek olmaktan öteye geçmez.

Anarşist durumda ekonomik yapının, esasında bir etik kavram olan "yardımlaşma" ilkesine dayanacağı kuşkusuzdur. Ama şimdi insanlık o durumda değildir. Elbette şimdiki anarşist gruplar, ekonomik etkinliklerini kendi aralarında yardımlaşma ilkesine dayandıracaklardır. Fakat bizim buradaki sorumuz, şu andaki dünyanın durumunda ekonomik yapının nasıl olacağı ve bunun gelecek anarşizm durumu için kendisini nasıl hazırlayacağıdır. Ekonomik olmayan etik bir kavramın bugünkü ekonomik düzende benimsenebileceğini beklemek boş hayaldir. Bizim bugün için ekonomik-bilimsel kavramlara, ilkelere ihtiyacımız vardır. Bu ilkelerin yaşama nasıl geçireleceği konusunda, bir yandan ilerlemiş ekonomik-toplumsal yapıların inceden inceye çözümlemelerine, bir yandan da aşağıda (11.) öngörülen pilot uygulamaların sonuçlarını görmeye gerek vardır. Ancak önümüzde neyin olacağını görmek ve bunu belli ölçülerde şimdiden belirlemek için şimdinin nasıl bir yapıda olduğunun ve bu sürecin nasıl aktığının temel çizgilerde olsun bilinmesi gerekir.

Üretim ilişkilerinin, üretici ve hizmet sunucu güçlerin, sık sık belirttiğimiz gibi, politik masumluğunu söylemenin olanağı yoktur. Bu sürece belirleyici bir yapısal öge olarak katılan bilimin ve teknolojinin de aynı şekilde masumluğundan söz edilemez. Ama onların önüne yalnızca toplumsal-etik kaygılarla da geçilemez. Yapılacak olan şey, bu sürecin akış yönünün kendisini ortadan kaldıracak tarzda olduğunu öngörmek ve bu amaçla mücadele biçimleri geliştirmektir.

Günümüzün küreselleşen emperyalizminde finans kapitalin elde ettiği evrensel esneklik ve hareketlilik karşısında emeğin aynı veya benzer bir hareketliliği olmadığı açık bir olgudur. Bu, yalnızca, devletler arası bazı örgütlenmelerde görülen aşılabilir hukuksal engellerden değil, aynı zamanda kültürel-yaşamsal ayrımlardan kaynaklanır. Örneğin Avrupa Birliği içinde Portekizli finans kapitalin Frankfurt'a gitmesi ile Portekizli bir emekçinin Frankfurt'ta yaşayabilmesi bir değildir. Paranın sahibinden ayrı olarak yer değiştirebilmesine karşın, emek, son zamanlarda bilgisayar teknolojisindeki gelişmelerde olduğu tarzın dışında emekçiden ayrılamaz. Üstelik kapitalistin emekçiye oranla başka yerlerde yaşayabilme olanağı yalnız parasal açıdan değil, kültürel-yaşamsal açıdan da çok daha fazladır. Vaktiyle, başka ülkeye giden kapital, burada elde ettiği artı değeri geldiği yere geri götürmekle bu ülkeyi sömürdüğü için sosyalistlerce lanetleniyordu. Ama temelde haklı olmakla birlikte bu lanetlemede görmezden gelinen bir şey vardı: paranın devrimci gücü. Kapital gittiği yerde üretim güçlerini ortaya çıkarıyor ve başka (yerli) üretim güçlerinin de ortaya çıkmasına doğrudan ve dolaylı olarak neden oluyordu. Para dolaşmak zorundadır. Uzun süre bir yerde yığılamaz. Dün nasıl kapitalist bizi sevdiği için bizde yatırım yapmıyordu ise bugün de finans kapital, bizim iyiliğimiz için bize geliyor değildir. Finans kapital de çoğalmak için dolaşmak zorundadır. Ayrıca, tüketim de üretim yapılarak gerçekleşir. Para tabağa konup yenmez. Parayı yemek için üretim güçlerinin yeniden harekete geçirilmesi zorunluluğu, paranın devrimci gücünün bir başka göstergesidir.

Meta üretimi ve ticaretin gelişmesiyle araç olmaktan çıkıp amaç haline gelen para, bu sürecin sonunda sağladığı erkten soyutlanır ve o salt bir nomen (ad) olarak da bir varlık, bir tözmüş gibi görünür. Bu ad-varlık, artık bir fetiş olur ve tüm fetişler gibi gücünü yitirir. Molière'in *Cimri*'si bunun nefis bir somut ifadesidir. Harpagon'un altınları, onun için erksizleşmiş ve fetişleşmişti. Ama aynı altınlar, onları bozdurup harcayacak olan Harpagon'un oğlu için hiç de fetiş değildi. İleri kapitalizm, günümüzde *görsel kültür* aracılığıyla ilkin bunun tersini yaptı: parayı değil, metayı fetişleştirdi; metanın sahibi-satıcısı için değil, alıcısı için. Meta satışının artırılması amacıyla, medya kanallarında metanın sahte, görüntüsel,

ikonografik fetişleşmesi, inanılmaz boyutlara vardı. Ticaret bir kültür haline geldi. Bu kültürde bir marka pantolon ya da ayakkabıya sahip olmak, toplumsal bir statüye sahip olmakla eşdeğer oldu. Bütün bu süreçte anarşizm için olumlu olan yön, metanın ihtiyaç nesnesi olmaktan çıkmasıdır. Bu noktanın altını çizip, şimdi aynı açıdan paranın ve emeğin durumuna bakalım.

Harpagon'un altınları olarak fetişleşmiş ve güçsüzleşmiş para, bugün finans kapitalin borsa dünyasında benzeri bir duruma gelmektedir. Dolarların New York'tan Frankfurt'a, oradan Tokyo'ya taşınması artık gerekmiyor. Bugün ekonomide "sanal para"dan söz edilmektedir. Gerçek ya da sanal olsun, bu paralar o kadar çoğalmıştır ki, onların sahiplerinin onlardan harcayabildiği miktar deveye kulak misali bile değildir. Bu harcamada (tüketimde) ortaya çıkan üretim de harcamadan düşüldüğünde, kapitalistin yok ettiği değer, kapitalin karşısında neredeyse sıfıra yakındır. Diğer yandan bu paranın yönetimi de kapitalistin elinden çıkmış, simsarlara kalmıştır. Ama iktidar simsarlarda da değildir, o, hemen hemen hiçkimsededir. Burada da yukarıda sözünü ettiğimiz tarza benzer bir kendiliğindenlik oluşmaktadır. Böylece toplumsal ve ekonomik iktidarlar, elde ettikleri bu kendiliğindenlikle kendi sonlarını getirmektedirler.

Demek ki başlangıçta meta üretimiyle devrimci güce sahip olan para, bu gücü finans kapitalde maksimuma vardırması ve sanallaştırmıştır. Sanallaştırmış paranın iktidarı da ister istemez sanallaşacaktır. Meta ise teknolojiye görülen büyük gelişmelerle üretim bolluğu ve kolaylığı elde etmiş, böylece pazarda önemli ölçüde ihtiyaç nesnesi olmaktan çıkıp fetişleşmiştir. Bugün ileri sanayi ülkelerinde, gerçek ihtiyaç nesneleri, fetişleşmiş nesnelere oranla pazarın tümünde daha az yer tutmaktadır. Bu daha az yer, kapitalizmin sürmesini sağlamaya yeterli değildir. Hele de insan gerçek ihtiyacının bilincinde olduğunda (buradan zihinsel devrimin önemine bir kez daha işaret edelim) bu alan daha da küçülecektir. Pazarın neredeyse bütününe kaplayacak olan fetiş metanın ortadan kaldırılması, artık, sözünü ettiğimiz bilinçlenme ve zihinsel devrimle hiç de zor olmayacaktır. Ama yoksul ve henüz sanayileşmemiş ülkelerde yüz milyonlarca insan gerçek ihtiyaç maddelerine hâlâ sahip değildir. Kapitalizm varlığını daha uzun bir süre bu ülkeler sayesinde sürdürecektir. Öte yandan köle bedenden, köylü bedene, oradan emekçi bedene geçen ve yakın gelecekte bedenden de ayrılacak olan emeğin bu görece bağımsızlaşması süreci, insanın özgürlüğüne doğru olan gidişe uyumlu olarak ilerlemektedir. Bilgisayar teknolojisi, bugün ulaştığı düzeyde bile Taylandlı bir emekçinin oturduğu yerden emeğini New York pazarına sunmasına olanak vermiştir. Gerçi bu konuda iyimser olmak için henüz vakit erkendir. Daha maden ocaklarında, fabrikaların sağlıksız atmosferinde vb. emeğini kendi vücuduyla birlikte satışa sunan milyonlarca insan vardır. Fakat emeğin bedenden bağımsızlığı süreci başlamış ve süreç hızla akmaktadır.

Paranın iktidarını yitirdiği, metanın gerçek ihtiyaç nesnesi olarak sınırlandırıldığı ve üretim bolluğu yüzünden fetişleştiği, emeğin bedenden görece bağımsızlaşarak zahmetsiz hale geldiği bir toplumsal yapı, bugünün koşullarının çözümlemesinden çıkardığımız böyle bir yaşama tarzı, görüldüğü gibi hiç de uzak değildir. Ancak buradaki önemli bir sorun henüz çözülmedi: Hani biz teknolojiye hayır demiştik. Oysa emeğin bedenden görece bağımsızlaşmasının, ancak ileri bir teknoloji durumunda olacağını da söyledik. Bu bir çelişki değil mi? Evet, bu bir çelişkidir. Ama bu çelişki, bizim kuramımızın, yani anarşizmin bir çelişkisi değil, fakat anarşizm ile kapitalizm arasındaki bir çelişkidir. Çelişkinin ortadan kalkması, kapitalizmin yok olmasıyla gerçekleşir, anarşizmin değil. Kapitalizmin ilerleme sürecinin bile kendini ortadan kaldırmaya yönelik olduğunu söylemek, anarşist kuram için neden bir çelişki olsun? Öyleyse çözümlemeyi sürdürelim... Sorun kirlenmedir. Teknoloji hâlâ doğayı tahrip ediyor ve kirlletiyor. Ancak yalnızca gerçek ihtiyaç nesneleri üretilir, fetişleşmiş meta ortadan kalkarsa, o zaman teknolojinin de sınırlandırılmaması için artık bir neden kalmaz. Ancak teknolojinin aşağıya çekilmesi, yukarıda sözünü ettiğimiz emeğin bedenden bağımsızlaşması sürecini tersine çevirecek, yine eskisi gibi emek-beden birliğine dönüşecektir. Varsın olsun! Bunun neresi kötü? Yeter ki insan emeği sömürülmesin, onun üstüne egemenlik kurulmasın! Üstelik emeğin bu geri dönüşü, yaşamın tümüyle bir oyun olması ve böylece oyunun da anlamını yitirerek ortadan kalkması sonucunu da engeller. İnsanın çalışması ve emeği, onun köleleştirilmesi sonucunu doğurmadığı sürece, insan olmanın en temel niteliğidir. Bu tarz bir çalışmayla edinilen hazzı ve bunun sürekliliğini, başka hiçbir şey veremez.

10. O halde anarşizme hangi yoldan gidilecektir?

Anarşizmin temel ilke, amaç ve yöntemlerini benimseyen her anarşist tavır, bu yolda meşrudur. İlke ve amaç konusunda anarşist gruplar arasında bir sorun yoktur. Aynı sorunun yöntem konusunda da olmaması gerekir. Burada ölçüt amaca uygunluktur. Hiçbir yöntem, insan yaşamını yok etmeye yönelik olmamalıdır. Kuşkusuz böyle bir hedef olmamasına karşın, saldırılar karşısında meşru müdafa çerçevesinde bu uğurda can alıp verilmesi bazen kaçınılmaz olabilir. Ama bu durumlardan anarşistlerin olabildiğince uzak durmaya çalışması gerekir. Bu savın biri etik, diğeri pratik iki temel kanıtı vardır.

İnsan, insanlığın geleceği için bugünkü insanı, kendisini feda etme hakkına sahip değildir. İnsan yaşamına ve özgürlüğüne en yüksek değeri veren bir tutum, bu uğurda amacını yok edecekse, varlık nedenini ve meşruluğunu da yitirir. İyi amaç, daima iyi araçları gerektirir. Amacın aracı haklı kılacağı savı bile, burada temelsiz kalır. Çünkü bu savı öne sürenler, aracın kullanımının getireceği sonuçların aracı iyi veya kötü yapacağını savlarına eklerler. Onların bu gerekçeleri, bizim pratik kanıt dediğimiz şeyle haklılığını yitirir. Şöyle ki: Bugün dünyanın hiçbir ülkesinde anarşistler, içinde bulundukları devlete karşı, onu yok edebilecek fiziksel olanaklara, silahlara, silahlı gruplara sahip değildir. Onların bu tarzda bir örgütlenme içine girmeleri halinde başarısız olacakları apaçık ortadadır. Yine de böyle bir eyleme kalkışmaları var olan durumlarını da yok etme sonucunu verir. Devlete karşı silahlı eylem, ona eş veya yakın bir güce sahip olunduğunda ancak başarılı olabilir. Sonu hüsrarla biteceği baştan belli böyle bir eyleme kalkışmanın intihardan bir farkı yoktur. O halde aracın kullanımı, hiçbir iyi sonuç getirmeyecek ise amaç da aracın bu kullanımını haklı gösteremeyecektir. Böylece mücadele yönteminin anarşist kurama uygun pasif mücadele tarzında olacağı kesinlik kazanmış olur. Anarşistler, bu mücadele tarzlarıyla bulundukları sistemde delikler açacak, onu delik deşik edeceklerdir. Anarşistler, bu deliklerde, başka bir deyişle, onlar için soluk alma yeri olan bu boşluklarda güçlenecek, çoğalacaklardır. Delikler ne kadar artarsa, amaca o kadar yaklaşılar, sistemin onları kapatması, doldurması zorlaşır, olanaksızlaşır.

Farklı anarşist guruplar, kendi aralarında ortaya çıkan kuramsal, yöntemsel ya da kişisel tutum ayrılıklarına karşı birbirleriyle mücadele ederek güçlerini boşa harcamamalı, tersine birlikte hareket etmenin yollarını aramalıdır. Hatta onlar, anarşist olmayan, sisteme karşı diğer gruplarla da zaman zaman güç birliği içine girmelidirler. Anarşizm, bugünden yarına gerçekleştirilebilecek bir yaşama durumu değildir. Bu yolda daha çok uzun zaman harcanacaktır. Bu uzun süre içinde gerçekleştirilecek ortak hareketler, pratiğin yol göstericiliğinde farklı gurupları bile uzlaşma götürebilecektir.

11. Pilot Bölge Uygulamaları

Anarşist yaşama biçimine şimdiden hazır olunmalıdır. Bu yolda yapılacak uygulamalar, kent içinde ve kırsalda olmak üzere iki başlık altında toplanabilir. Zaten şimdiden bu tür yaşam tarzları içinde olan, çeşitli anarşist guruplar, çeşitli ülkelerde bulunmaktadır.

Anarşistlerin var olan kent yaşamı içinde kendilerine uygun yaşam alanları oluşturmalarına kapitalizm ve onun biçimsel demokrasisi elverir. Ancak burada önemli bir nokta şudur: Anarşistler, elbette sistemin rantından kendi paylarına yararlanacaklardır. Ama onlar, bu payla yetinmemeli, bunu bir varoluş nedeni olarak görmemeli; tersine ekonomiden kültüre ve sanata, her alanda, kendilerinin sahip olduğu model içinde üretici, yaratıcı olmalıdırlar. Aksi halde anarşistler, sistem içindeki diğer marjinal guruplardan herhangi biri olur, anarşizmi tümünden yitirirler. Hatta onlar, giderek çeteleşebilirler bile. İnsanın yaşama tarzı, onun düşüncesini, dünyaya bakışını belirler.

Anarşisteler, boş alanda, kırsal kesimde yeni bir yaşam tarzı yaratma denemelerinde de bulunmalıdırlar. Köylülerin istila ettiği kentlerden kaçıp tatil köylerine sığınan kentlilerin nostaljik tutumu, elbette bizim için bir örnek değildir. Ama bu nostaljide bile anarşizm için umut vardır. Bu umudun örgenleştirilmesi, kaçışın tek tük bireysel tutumlardan kurtarılıp toplumsallaştırılması, hiç de olmayacak bir şey değildir. Anarşi durumunda oluşacak olan küçük yerleşim birimleri, şimdilerde boşaltılan mezralar, köyler olmayacaktır. Ve "anayurda dönüş" de eski köye dönüş değildir. Anasını terkederek kentli, yeni köyde

eski anasını bulmaz. Anarşizmin diyalektiği, köyden kente geliş sürecinden kentten köye dönüş sürecine geçerken başladığı noktaya dönmez.

Kültürün asıl anlamda kentlerde oluştuğu tarihsel-toplumsal bir gerçektir. **Uygarlık kentte başladı, ama kentte de bitecektir.** Bu sonucu, uygarlığın gidişi kaçınılmaz olarak göstermektedir. Öte yandan, insanın, yukarıda belirttiğimiz doğru anlamda kültürden vazgeçmesi de kuşkusuz beklenemez. Ama bu, kültürün küçük kentlerde sürdürülemediği, geliştirilemediği anlamına gelmez. Kırsalda örgütlenen anarşistler, bulundukları yerleri böyle birer küçük kent haline getirebilirler. Onlar, elbette şimdinin kenti içindeki anarşist guruplarla da sürekli iletişim ve ulaşım ilişkileri içinde olacaklardır. Batı Anadolu'daki antik tiyatro kalıntıları, ilginç bir örneği aklı getiriyor. Bu kalıntıların üç bin, beş bin kişi alabileninden tutun 20 bini aşanı bile var. Bu kentlerin nüfusları da vaktiyle herhalde bu kadardı. Demek ki tüm kent halkı hep birden tiyatroya gidebiliyordu. Zaten Atina'da tiyatronun ücretsiz olduğunu biliyoruz. "Yunan mucizesi"ni asıl burada aramalı. İnsanlık bu mucizeyi, köleliğin yardımı olmaksızın yeni bir tarzda yaşayabilir.

Kırsal anarşist gurupların önemli bir avantajı da şudur: Burada bir bakıma radikal davranılabilir. Her şeye bir ölçüde yeniden başlanılabilir. Ortaya çıkabilecek sorunları çözme olanağı ve pratiği burada gerçekten denenebilir. Kuramı haklı çıkaracak asıl şey pratiktir. Bu nedenle bu denemeler, gelecek için paha biçilmez önemdedir.

12. Anarşizme birlikte gidilmesi zorunludur.

Diyelim ki anarşizm, yalnız bir ülkede ortaya çıktı. O ülkede devlet ortadan kalkacağına göre, öteki devletlerin o ülkeyi ele geçirmesini ne engelliyecektir! Kurtla kuzu bir arada yaşar mı hiç! Yitmiş olmak, yiten devletin yanına kâr kalır. Dünyada devletin eksikliği mi var! Biri, birkaçı ortadan çekilse ne olur! Üstelik istila, istilacı devletlerin açgözlü oluşları yanında, kendilerini de tehlikede görmelerinden kaynaklanabilir. Onlar aynı şeyin kendi başlarına da gelmesini istemeyeceklerdir.

Marx, haklı olarak, sosyalizmi zamanının en ileri sanayi ülkesi olan ve işçi sınıfının en çok bilinçli olduğu Almanya ve İngiltere'de öngörmüştü. Bugün birçokları söylüyor: Marx'ın öngörüsü gerçekleşmiş olsaydı, Sovyet deneyimi gibi bir başarısızlık, o zaman yaşanmayacaktı. Gerçi geçmiş için, "olsaydı" demenin bir anlamı ve yararı yoktur, olan olmuştur. Ama söylenen şey, kuramsal olarak doğrudur. Bugün biz de benzeri bir şeyi söylüyoruz. Anarşist devrim, dünyada yaklaşık olarak eş zamanda olmalıdır. Fakat devrimin başını çekecek olan, bugünün ekonomisi ve demokrasi en gelişmiş olan ABD ve benzeri ülkeler olmalıdır. O zaman, sözünü ettiğimiz, başka devletlerin istilası da olamayacak, başı çeken bu ülkeler kendilerini onlardan daha az güçlü olan diğer devletlere karşı koruyabileceklerdir. Ayrıca, bu sırada, daha az gelişmiş ülkelerde de anarşistler iyice güçlenmiş olacağından, onlar kendi devletlerinin söz konusu istilacı tutumlarına izin vermeyecektir. Bu düşünce, yukarıda belirtilen, anarşizme yöneltilen gerici ideoloji olma eleştirisine de bir yanıttır. Bu eleştiri, anarşizmin gelişmiş ülkelerde başı çekmesi -bu sava bu ülkelerin gelişmiş burjuva demokrasilerinin anarşizme daha çok olanak tanınması olgusu da eklenmeli- durumunda haklılığını tümünden yitirir. Aç ya da yoksul insanlara, henüz görmedikleri veya çok azını gördükleri sanayileşmenin zararlarını anlatıp, onları bilinçlendirmenin, zihinsel devrime hazırlamanın olanağı, birinciler için hemen hemen hiç, ikinciler için ancak bir ölçüde söz konusudur. Oysa sanayileşmenin zararını zaten yaşamakta olan insanlar için aynı olanak apaçık ortadadır.

Şüphesiz fukara ülkelerin anarşistleri, "Hele zengin ülkelerde anarşizm ilerlesin, biz ondan sonra anarşistlik yaparız." deme hakkına sahip değildir. "Ondan sonra" anarşistlik yapma olanağı da kalmayabilir. Bu yüzden onlar, başı çeken ülkelerin yoldaşlarıyla daima işbirliği içinde olmalı, kendi yollarında yürümeyi sürdürmelidir. Zihinsel devrime, yani anarşizme fukara olsun, zengin olsun tüm ülke insanların, insanlığın ihtiyacı var. Bu yolda dünya anarşistlerinin işbirliği kaçınılmazdır: **Bütün ülkelerin anarşistleri birleşiniz!**

Anarşist Kütüphane

Ömer Naci Soykan
Özgürlük ve Sürekli Barış Yolunda Anarşizm
Bir Manifesto Denemesi
2002

21.07.2022 tarihinde şuradan alındı: atrakya.blogspot.com

tr.anarchistlibraries.net